

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ВПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННИХ РУБОК В ЛІСАХ УКРАЇНИ

Лакида Петро Іванович

доктор сільськогосподарських наук, професор
Державне підприємство «Ліси України», м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-3639-2969
petro.lakyda@ukr.net

Ситник Світлана Анатоліївна

доктор сільськогосподарських наук, доцент
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-7646-6347
sytnyk.s.a@dsau.dp.ua

Ловинська Вікторія Миколаївна

доктор сільськогосподарських наук, доцент
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-7359-9443
glub@ukr.net

Голобородько Кирило Костянтинович

доктор біологічних наук, професор
Науково-дослідний інститут біології Дніпровського національного університету
імені Олеса Гончара, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-7857-1119
goloborodko@ua.fm

Метою політики заборони експорту, широко відомої як «Обмеження експорту лісопродукції», у багатьох випадках є як економічні, так і екологічні цілі. Екологічні злочинці часто причетні до актів корупції, ухилення від сплати податків, іншими пов'язаними злочинами. Інтерпол підтримує країни-членів у зміцненні їхнього правоохоронного потенціалу в галузі лісового господарства та налагодженні міжнародного співробітництва між національними відомствами, аналізуючи всі види інформації, які сприяють або супроводжують незаконну лісогосподарську діяльність.

Методом досліджень, який використовувався для аналізу кримінальних впроваджень, став процес оцінювання даних, які ґрунтуються на аналізі кримінальної розвідки (criminal intelligence analysis – CIA), який підтримує процес прийняття рішень слідчими, менеджерами, керівниками та іншими правоохоронними органами для більш ефективного та результативного використання їхніх обмежених ресурсів та забезпечення поліцейського підходу, що ґрунтується на аналітиці.

У статті представлено дані результати аналізу матеріалів кримінальних впроваджень щодо незаконних рубок, які було здійснено у лісах України. Аналітичні матеріали кримінальних впроваджень стануть підґрунтям для розроблення превентивних заходів, які можуть запобігати нелегальним рубкам лісу, вплинуть на створення нових та вдосконалення існуючих нормативно-правових актів, регулюючих відповідальність за нелегальну порубку лісу.

Аналіз матеріалів кримінальних впроваджень у лісах України дозволив зробити висновок, що нелегальні рубки здійснюються у таких природних зонах як Українські Карпати та Полісся (47,4%). Основна кількість незаконних рубань проводилась у лісостанах (44,8%) та лісах, які мають охоронний статус (28,9%). Головними лісовими породами, які стають об'єктами рубок є такі породи як сосна (41,7%), акація (22,7%) та дуб (21,1%). Організаторами злочинів є переважно є фізичні особи-підприємці, які мають у власності лісопереробні підприємства та складські приміщення (65,2%) а матеріальні збитки, спричинені нелегальними рубками, переважно не відшкодовуються (75,8%).

У статті запропоновано рекомендовані підходи щодо впровадження основних напрямів боротьби із незаконними рубками, що здійснюються у нашій державі. Аналітичні матеріали можуть стати підґрунтям для розроблення превентивних заходів для запобігання нелегальних рубок у лісах України.

Ключові слова: незаконні рубки, кримінальні впровадження, кримінальний кодекс України.

DOI <https://doi.org/10.32782/agrobio.2024.4.10>

Вступ. Незаконні рубки трактуються насамперед як заготівля деревини лісозаготівельними компаніями, які отримують вигоду, користуючись недоліками у законодавстві та правозастосуванні (Callister, 1999; Castaño, 2007).

Кримінальні правопорушення проти довкілля відносяться до категорії одних із найбільш поширених видів кримінально каранної поведінки. За свідченням деяких авторів (Pysmenskyi et al., 2023), із кримінальних правопорушень проти довкілля стабільним лідером є незаконна порубка лісу, через яку у 2022 р. обліковано 2454 кримінальних правопорушень та засуджено 502 особи.

Як свідчить аналіз зарубіжної літератури, взаємозв'язок між законністю, лісозаготівлі, деградацією лісів, знелісненням та різними соціальними благами та/або збитками є набагато більш мінливими та динамічними (Chang & Peng, 2015; Curtis et al., 2018). Наприклад, законне лісокористування може бути досить руйнівним у випадку неадекватно реалізованих операцій у лісових концесіях, у той час як незаконне або неформальне лісокористування не обов'язково має бути негативним, якщо розглядати, наприклад, випадковий збір недеревних лісових продуктів корінними громадами без дозволу національних органів влади (Hansen, 2013; Harris et al., 2021).

Для обговорення рушійних сил незаконного та виснажливого лісокористування пропонується концептуальна схема, яка ставить мотивацію користувачів лісових ресурсів та інших економічних учасників, таких як трейдери, брокери, переробні підприємства, дилери та споживачі, на центральне місце (рис. 1).

У цій системі суб'єкти приймають рішення щодо використання лісу у відповідь на соціальні умови, які визначаються місцевими та глобальними факторами, на які,

в свою чергу, впливають ці рішення. Відповідно, сукупність незаконних і руйнівних видів землекористування може посилювати умови, що до них призводять.

Для формування політики боротьби з незаконними рубками лісу законодавство Німеччини, Канади та США являє значний інтерес з точки зору вивчення досвіду кримінально-правової охорони лісів від незаконної рубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту, оскільки усі ці країни відомі своєю стабільною правовою системою і значним досвідом правотворчої діяльності у сфері екологічного права (Budiachenko, 2018).

Метою даної роботи став аналіз матеріалів кримінальних впроваджень щодо здійснених незаконних рубок лісу в Україні.

Матеріали і методи досліджень. Основним методом досліджень, який брався до уваги під час аналізу кримінальних впроваджень, став процес оцінювання даних, які ґрунтуються на аналізі кримінальної розвідки (criminal intelligence analysis – CIA), який підтримує процес прийняття рішень слідчими, менеджерами, керівниками та іншими правоохоронними органами для найбільш ефективного та результативного використання їхніх обмежених ресурсів та забезпечення поліцейського підходу, що ґрунтується на аналітиці (Palmer, 2001; Prasetyo et al., 2012; Nellemann, 2012).

Файл аналізу нелегальних ринків – це спеціально створена база даних кримінальної розвідки, з метою збору даних від країн-членів Інтерполу. Ця база даних містить розвідувальну інформацію, безпосередньо пов'язану з транснаціональною організованою злочинністю у сфері екології, нелегальних товарів та глобальних проблем охорони здоров'я.

Для аналізу причини та умов незаконних рубок використано матеріали 210 кримінальних впроваджень за ст. 246 Кримінального кодексу України, які було

Рис. 1. Концептуальне формулювання рушійних сил незаконного та виснажливого лісокористування

розглянуто протягом 2010–2018 років (Konopelskyi & Budiachenko, 2021).

Результати. За даними, вказаними в аналітичному звіті «Обсяги незаконних рубок, задокументованих лісокористувачами України у 2022 році», загальний об'єм незаконних рубок в Україні станом на 2022 р. в склав приблизно 24,327 тис.м³ (Obsiahу nezakonnykh rubok..., 2022). У лісах Держлісагентства виявлена найбільша частка незаконних рубань (84,6%). За кількістю незаконних рубань, максимальна зафіксована їх кількість припадає на Дніпропетровське ОУЛМГ – 6840 м³ або 33,2% від загального обсягу у Держлісагентстві). Друге та третє місце антирейтингу посідають Харківське ОУЛМГ (3496 м³ або 17,0%) та Закарпатське ОУЛМГ (2343 м³ або 11,4%). Сумарний розмір збитків внаслідок задокументованих незаконних рубок у 2022 р. сягнув 258,1 млн грн.

Аналітичні матеріали кримінальних впроваджень можуть слугувати підґрунтям для розроблення превентивних заходів, які можуть запобігати нелегальним

рубкам лісу; нових та вдосконалення існуючих нормативно-правових актів, регулюючих відповідальність за нелегальну порубку лісу.

Оцінювання матеріалів кримінальних впроваджень дозволяє зробити висновок, що у найбільшій мірі на території України нелегальні рубки здійснюються у природних зонах Українських Карпат та Поліссі (47,4%), тоді як на зону Лісостепу та Степу припадає відповідно 23,7 та 28,9%.

Основна кількість проведених незаконних рубань здійснювалась у лісостанах (44,8%) та лісах з особливим охоронним статусом (28,9%) (рис. 2). Проведення незаконних рубок у полежахисних лісових смугах здійснюється у меншій мірі.

Головними лісовими породами, які стають об'єктами незаконних рубок є лісотвірні хвойні види. Серед них у найбільшій мірі вирубуються такі види як *Pinus sylvestris* L. (41,7%), *Picea abies* (L) Karst. (39,3%) та *Pinus abies* Nibiformes (17,4%) (рис. 3).

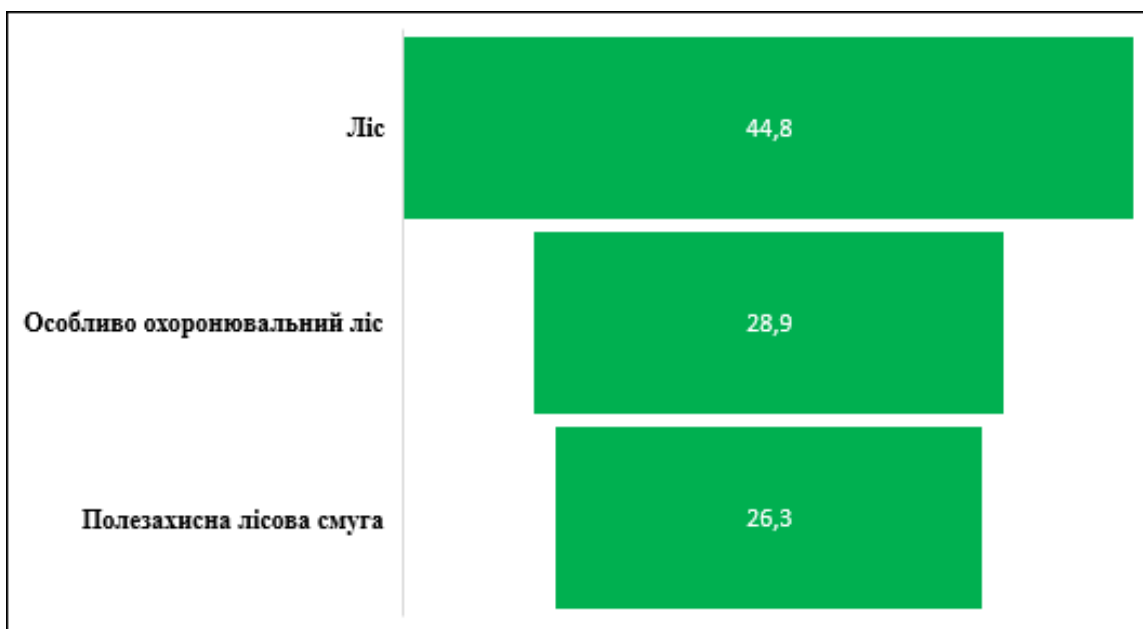

Рис. 2. Типи лісових насаджень, де було вчинено правопорушення

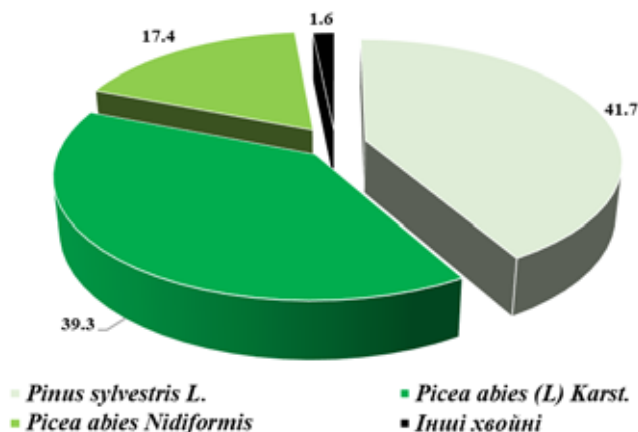

Рис. 3. Лісотвірні хвойні види як предмет злочинного посягання

Серед лісотвірних листяних видів у найбільшій небезпеці знаходяться такі деревні породи як *Robinia* (22,7%) та *Quercus* (21,1%) (рис. 4).

Як показали результати аналізу вчинення незаконних рубок протягом року, кількість рубок, проведених у зимові місяці є найвищою (38,0%) (рис. 5).

Організаторами злочинів переважно є фізичні особи-підприємці, які мають у власності лісопереробні підприємства та складські приміщення (64,7%) (рис. 6).

Матеріальні збитки, спричинені нелегальними рубками, переважно не відшкодовуються (75,8%). І лише 22,9% збитків відшкодовуються у повному обсязі (рис. 7).

Обговорення. Суб'єктивна сторона незаконної рубки, або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу передбачає наявність вини у формі умислу (Ноаге, 2015; Клауф, 2015). У такому випадку, наприклад, за американським законодавством, цей вид злочину класифікують як тяжкий або особливо тяжкий. За вчинення

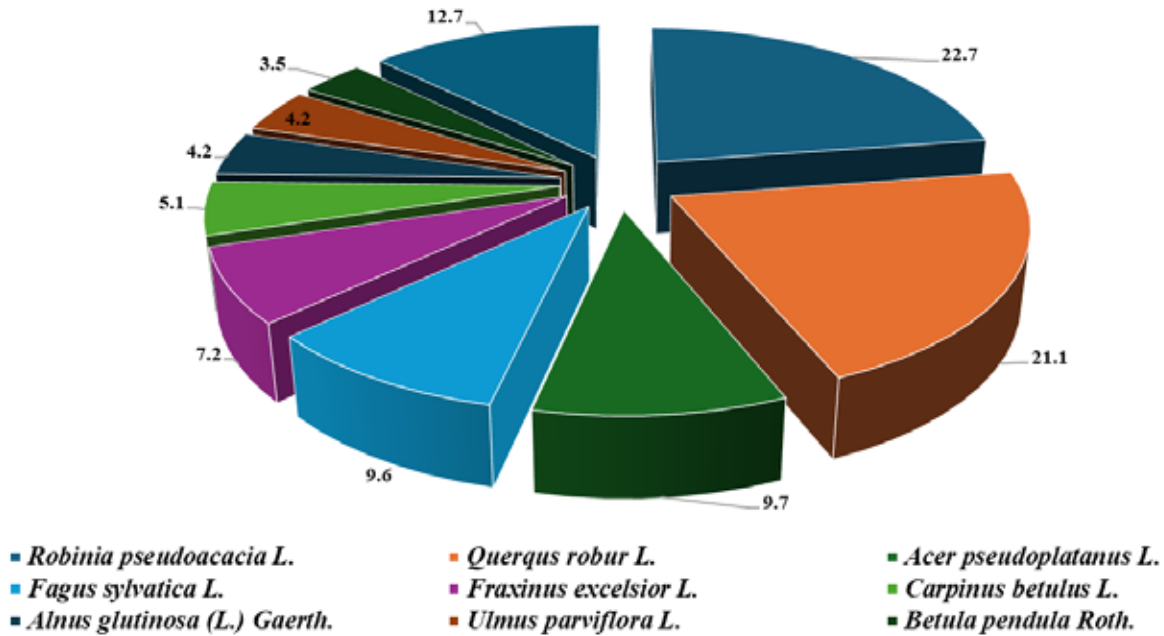

Рис. 4. Лісотвірні листяні види як предмет злочинного посягання

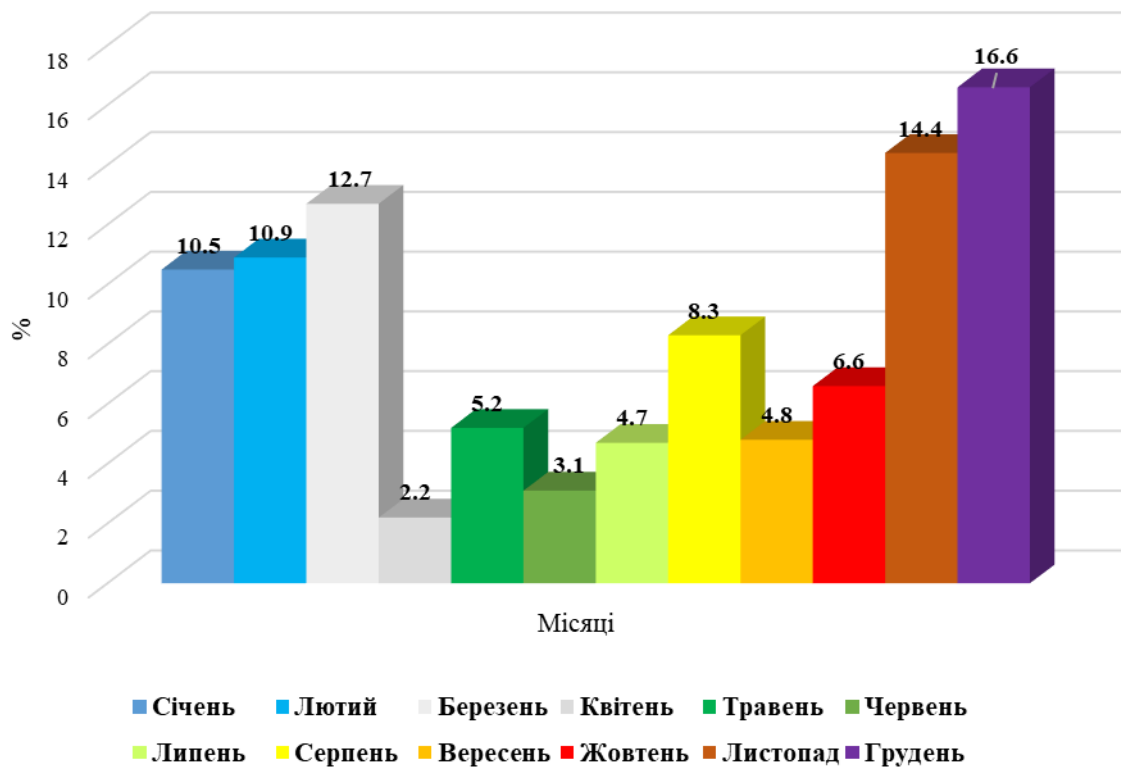

Рис. 5. Місяці вчинення незаконної рубки

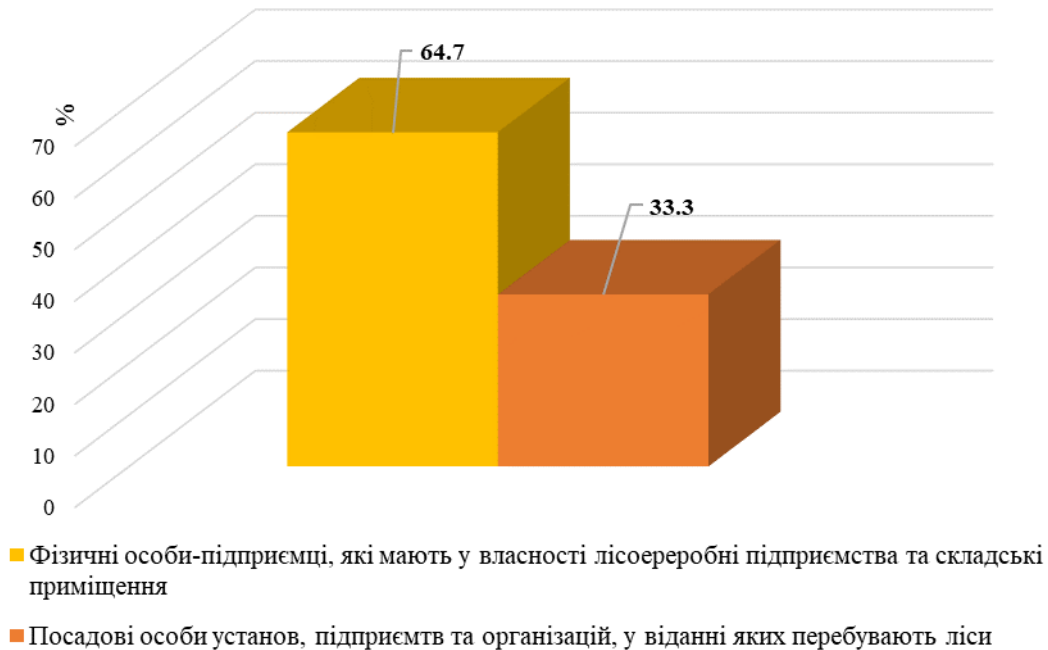

Рис. 6. Відомості щодо організаторів організованих груп, які спеціалізуються на вчиненні незаконної рубки лісу

екологічних злочинів цієї категорії, кримінальне законодавство деяких країн, зокрема, США, передбачає позбавлення волі на строк від 1 року до довічного ув'язнення і, навіть, до застосування вищої міри покарання (Lawson, 2007; Kopopelskyi & Budiachenko, 2021). Що стосується екологічних проступків, то вони можуть бути скоєні як навмисне, так і з необережності (Торчій & Antipov, 2017). А відтак, незаконну рубку лісу за законодавством США можна кваліфікувати і як проступок, але лише у тому випадку, якщо винна особа не усвідомлювала, що внаслідок навмисного порушення нею вимог екологічного законодавства, інші особи піддаються небезпеці і, певно, якщо це діяння не потягне за собою тяжких наслідків. За екологічні проступки, поряд із стягненням кримінального штрафу та застосуванням інших заходів карної відпові-

дальності, передбачається позбавлення волі на строк до 1 року. При повторному скоєнні незаконної рубки лісу, сума штрафу, а також строк позбавлення волі можуть бути подвоєні (Pokorny & Pacheco, 2014). Причому, не має значення, чи це діяння кваліфікується як злочин, чи як проступок.

Поряд з основними заходами покарання за незаконну порубку, або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу до юридичних осіб, суб'єктів лісогосподарської діяльності, а іноді і до фізичних осіб, застосовуються додаткові санкції, що тягне для правопорушника негативні економічні наслідки (Chen, 2010; Pendrill et al., 2019). До них належать заборона (позбавлення), обмеження або припинення їх права укладати контракти з федеральними державними органами (державне

Рис. 7. Відшкодування збитків матеріальної шкоди, завданих злочином

замовлення) і отримувати від держави позики, субсидії, дотації та інші види фінансової допомоги; анулювання або відмову у видачі ліцензії, дозволів, які необхідні для проведення певних лісогосподарських робіт, зокрема рубки лісової деревини (Contreras-Hermosilla, 2002). Крім того, юридичні особи, винні у вчиненні екологічного злочину, несуть також інші негативні економічні наслідки, які у правовому сенсі не є санкціями. При цьому суми, що виплачуються в якості штрафів або грошового відшкодування за заподіяну екологічну шкоду, не належать до виробничих лісогосподарських витрат, а тому не виключаються із загальної суми доходів, що підлягає оподаткуванню (Guangcui, 2003; Eastin & Perez-Garcia, 2004; Li & Buongiorno, 2008).

Будь-яке екологічне правопорушення, яке полягає у незаконному рубанні, або незаконному перевезенні, зберіганні, збуті лісу, і яке випливає із порушення відповідної норми, у принципі можна кваліфікувати як злочин (Lawson & MacFaul, 2010; Lawson, 2014; Shulga, 2017). Як відзначає доктор права США Л. Брославський: «Можливість такого широкого тлумачення, фактично, залишає на повний розсуд правоохоронних органів питання про доцільність кримінального переслідування за скоєння досить невизначеного числа екологічних правопорушень» (Budiachenko, 2018).

Аналіз зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової охорони лісу від незаконної порубки, або незаконного

перевезення, зберігання, збуту нелегальної деревини може виявитися знаннями, ефективними при удосконаленні національного законодавства України шляхом запозичення дієвих юридичних здобутків інших країн, напрацьованих ними здійснюючи боротьбу з незаконною рубкою лісу.

Висновки. Як виявив аналіз матеріалів карних справ, основними організаторами незаконних рубок лісу, транспортування та збуту нелегальної деревини, переважно були працівники лісогосподарської галузі. Отже, для попередження здійснення незаконних рубок вкрай важливим є проведення внутрішнього незалежного аудиту на лісогосподарських підприємствах. До основних рекомендованих заходів пропонується взяти участь у законотворчому процесі щодо посилення кримінальної відповідальності за незаконне проведення рубок у лісах України. Слід також застосовувати політику кримінальної відповідальності тих осіб, які організують та/або здійснюють незаконні рубки, а також незаконні перевезення, зберігання та збут лісу (ст. 246 Кримінального кодексу України), порушили правові приписи або офіційно встановлені заборони щодо захисту національних парків, заповідних територій, шляхом збільшення строку позбавлення волі. Наприклад, за вчинення екологічних злочинів карне законодавство США передбачає позбавлення волі на строк від 1 року до довічного ув'язнення.

Бібліографічні посилання:

1. Budiachenko, O. (2018). Dosvid okremykh zarubizhnykh krain shchodo zakonodavchoi rehlementatsii kryminalnoi vidpovidalnosti za nezakonnu porubku lisu [Experience of some foreign countries in legislative regulation of criminal responsibility for illegal logging]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 4–2(32), 108–113 (in Ukrainian).
2. Callister, D. J. (1999). Corrupt and illegal activities in the forestry sector: Current understandings and implications for World Bank Forest Policy (draft for discussion, prepared for the World Bank Group, Forest Policy Implementation Review and Strategy Development: Analytical Studies). Access mode: http://www.unece.lsu.edu/responsible_trade/documents/2003-2006/rt03_043.pdf.
3. Castaño, J. (2007). Sustainable Timber Trade: Are Discrepancies in Trade Data Reliable Indicators of Illegal Activities? *Advancing Statistical Integration and Analysis: IV International Conference on Agricultural Statistics*, Beijing, China.
4. Chang, Y. & Peng, R. (2015). Timber Flow Study: Export/Import Discrepancy Analysis. China vs. Mozambique, Cameroon, Uganda and DRC. IIED Issue Paper. London: International Institute for Environment and Development.
5. Chen, H.K. (2010). Lost in Transit: Export and Import Protocols as Contributors to Discrepancies in International Timber Trade Data. Jakarta: ASEAN REFOP.
6. Contreras-Hermosilla, A. (2002). Policy Alternatives to Improve Law Compliance in the Forest Sector. *Proceeding of FAO meeting of experts "Performing government policies and the fight against forest crime"*, 43–87.
7. Curtis, P.G., Slay, C.M., Harris, N.L., Tyukavina, A., & Hansen, M.C. (2018). Classifying drivers of global forest loss. *Science*, 361, 1108. doi: 10.1126/science.aau3445.
8. Eastin, I. & Perez-Garcia, J. (2004). Discrepancies in Forest Products Trade Statistics. Working Paper 95. Seattle: Center for International Trade in Forest Products.
9. Guangcui, D. (2003). Study on Discrepancies in Forest Products Trade Statistics. Beijing: China National Forestry Economics and Development Research Center, State Forestry Administration.
10. Hansen, M.C. (2013). High-Resolution Global Maps of 21st-Century Forest Cover Change. *Science*, 342(6160), 850–853. Access mode: www.jstor.org/stable/42620097.
11. Harris, N.L., Gibbs, D.A., Baccini, A., Birdsey, R., Bruin, S., Farina, M., & Tyukavina, A. (2021). Global maps of twenty-first century forest carbon fluxes. *Nature Climate Change*, 11, 234–240. doi: 10.1038/s41558-020-00976-6.
12. Hoare, A. (2015). Tackling Illegal Logging and the Related Trade. What Progress and Where Next? London: Chatham House.
13. Knauf, M. (2015). An Analysis of Wood Market Balance Modeling in Germany. *Forest Policy and Economics*, 50, 319–326. doi:10.1016/j.forpol.2014.09.013.
14. Konopelskyi, V.Ia. & Budiachenko, O.M. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnu porubku abo nezakonne perevezennia, zberihannia, zbut lisu [Criminal responsibility for illegal logging or illegal transportation, storage, or trade of timber]. ODUVS, Odesa (in Ukrainian).

15. Lawson, S. & MacFaul, L. (2010). *Illegal Logging and Related Trade: Indicators of the Global Response*. London: Chatham House.
16. Lawson, S. (2007). *Illegal Logging and Related Trade: Measuring the Global Response*. London: Chatham House.
17. Lawson, S. (2014). *Consumer Goods and Deforestation: An Analysis of the Extent and Nature of Illegality in Forest Conversion for Agriculture and Timber Plantations*. Washington DC: Forest Trends.
18. Li, R. & Buongiorno, J. (2008). Long-term effects of eliminating illegal logging in the world forest industries, trade and inventory. *Forest Policy and Economics*, 10(7), 480–490. doi: 10.1016/j.forpol.2008.04.003
19. Nellemann, C. & INTERPOL Environmental Crime Programme (eds.) (2012). *Green Carbon, Black Trade: Illegal Logging, Tax Fraud and Laundering in the Worlds Tropical Forests. A Rapid Response Assessment*. Arendal: United Nations Environment Programme, GRID-Arendal. Access mode: http://www.unep.org/pdf/RRALogging_english_scr.pdf.
20. Obsiahny nezakonnykh rubok, zadokumentovanykh lisokorystuvachamy Ukrainy u 2022: Analitychnyi zvit [Volumes of illegal logging documented by forest users in Ukraine in 2022: Analytical report] (2022). Proiekt Lisovoi sluzhby SSHA "Borotba iz nezakonnymy rubkamy v Ukraini", 57 (in Ukrainian).
21. Palmer, C.E. (2001). *The Extent and Causes of Illegal Logging: An Analysis of a Major Cause of Deforestation in Indonesia*. London and Norwich: Centre for Social and Economic Research on the Global Environment.
22. Pendrill, F., Persson, M., Godar, J. & Kastner, T. (2019). Deforestation displaced: trade in forest-risk commodities and the prospects for a global forest transition. *Environmental Research Letters*, 14(5), 1–14. doi: 10.1088/1748-9326/ab0d41.
23. Pokorny, B. & Pacheco, P. (2014). Money from and for forests: A critical reflection on the feasibility of market approaches for the conservation of Amazonian forests. *Journal of Rural Studies*, 36, 441–452.
24. Prasetyo, A., Hewitt, J. & Keong, C.H. (2012). *Scoping Baseline Information for Forest Law Enforcement, Governance and Trade*. Kuala Lumpur: FLEGT Facility Asia Regional Office.
25. Pysmenskyi, V., Kovalenko, A., Pylypenko, O., Aharkova, O., Kovalenko, V., & Holovkin, S. (2023). Dosudove rozsliduvannia nezakonnoi porubky abo nezakonnoho perevezennia, zberihannia, zbutu lisu: prakt. Poradnyk [Pre-trial investigation of illegal logging or illegal transportation, storage, distribution of forests: practical guide]. Ivano-Frankivsk: Suprun V. P. (in Ukrainian).
26. Shulga, A.M. (2017). Osoblyvosti subiekta zlochyniv proty zemelnykh resursiv [Features of the subject of crimes against land resources]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 6, 331–335. Retrieved from Access mode: http://lsej.org.ua/6_2017/98.pdf (in Ukrainian).
27. Topchii, V.V. & Antipov, V.I. (Eds.). (2017). *Aktualni problemy kryminalno-pravovoi vidpovidalnosti* [Actual problems of criminal liability]. Vinnytsia: Nilan Ltd (in Ukrainian).

Lakyda P. I., Doctor (Agricultural Sciences), Professor, State Enterprise 'Forests of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Sytnyk S. A., Doctor (Agricultural Sciences), Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

Lovynska V. M., Doctor (Agricultural Sciences), Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

Goloborodko K. K., Doctor (Biological Sciences), Professor, Institute of Biology of Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Analysis of criminal proceeding of illegal logging in the forests of Ukraine

The purpose of export bans, commonly known as 'Timber Export Restrictions', in many cases has both economic and environmental objectives. Environmental criminals are often involved in acts of corruption, money laundering, other related crimes. INTERPOL supports its member countries in strengthening their forestry law enforcement capacity and establishing international cooperation between national agencies. In this way INTERPOL analysing all types of information that facilitate or accompany illegal forestry activities.

The research method used to analyse criminal implementations was the process of evaluating data based on criminal intelligence analysis (criminal intelligence analysis – CIA). This method supports the decision-making process of investigators, managers, supervisors and other law enforcement agencies to use their limited resources more efficiently and effectively and to ensure an analytics-based policing approach.

The article presents the results of the analysis of the materials of criminal investigations into illegal logging carried out in the forests of Ukraine. The analytical materials of criminal investigations will become the basis for the development of preventive measures that can discourage illegal logging. Also, in the same time the obtained analytical materials of criminal investigations will influence the creation of new and improvement of existing legal acts regulating liability for illegal logging.

An analysis of criminal investigations in Ukrainian forests has led to the conclusion that most of the time illegal logging is carried out in natural areas in the such zone as the Ukrainian Carpathians and Polissia (47.4%). The main amount of illegal logging was carried out in forest stands (44.8%) and forests with protected status (28.9%). The main forest species targeted for felling are pine (41.7%), acacia (22.7%) and oak (21.1%). The organisers of the crimes are mainly individual entrepreneurs who has own timber processing enterprises and storage facilities (65.2%). Then the material damage caused by illegal logging is mostly not compensated (75.8%).

This article offers recommended approaches to implementing the main areas of combating illegal logging in our country. The analytical materials can become the basis for the development of preventive measures to reduce quantities of illegal logging in the forests of Ukraine.

Key words: illegal logging, criminal enforcement, Criminal Code of Ukraine.